

Недюха М. П.,
*доктор філософських наук,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри публічного та приватного права
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК БЕЗУМОВНИЙ ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У науковій літературі концептуальне розуміння сталого розвитку відповідно до вимог “ноосферного мислення” передбачає, як відомо, перманентність і безперервність еволюційного процесу переходу від одного соціально-екологічного стану суспільства до іншого на засадах знаходження балансу “між людиною та планетою” [1, с. 59]. При цьому складність реалізації завдань сталого розвитку, виходячи з вищенаведеної дефініції, пов’язується з трьома основними групами факторів: а) суперечливою сутністю його складових – людини, економіки та природи, забезпечити взаємодію яких у межах системного цілого – держави, суспільства, країни – уявляється достатньо складною справою; б) парадигмальною спрямованістю розгляду проблематики сталого розвитку – лінійною чи цивілізаційною, адже в першому випадку аналіз співвідношення та практична реалізація трьох його названих складових здійснюється на засадах їх паритетності, однопорядковості, а то й визначальної ролі економіки. Натомість цивілізаційний формат пов’язується з розумінням складових сталого розвитку, де безумовним пріоритетом є людина, гарантії її прав і свобод, стандарти рівня та якості життя; в) проблемами законодавчого закріплення переходу України до сталого розвитку: Україна відноситься до небагатих держав світового співтовариства, яка не має затвердженої на державному рівні Національної концепції сталого розвитку, хоча такий розвиток визначено ООН як основний вектор змін людської цивілізації на XXI століття. Уявляється, що еволюційне становлення сталого розвитку в Україні можливо лише на засадах реалізації самоорганізаційного потенціалу територіальних громад – населення міст, сіл і селищ як визначальної «низової» ланки, що дозволяє усталену вертикаль влади доповнити горизонталлю місцевого самоврядування та забезпечити формування єдиного соціального та

політико-правового простору за реальної співучасті держави та суспільства як основних соціотворчих суб'єктів. Лише визначивши основну ланку сталого розвитку – самоорганізаційний потенціал територіальної спільноти – можна забезпечити послідовність, етапність та цілеорієнтованість соціальних змін. Зазначене можна вважати необхідною умовою сталого розвитку. Відповідно, формування соціально-екологічної системи є результатом коеволюції людини, суспільства (територіальних громад) і природи за співучасті держави в частині утвердження ноосферного способу мислення, становлення нової політичної і правової системи, які можуть розглядатися як засоби нейтралізації, протидії чи пом'якшення антропогенних наслідків, а також можливої корекції курсу соціальних змін відповідно до викликів, ризиків і небезпек суверенного розвитку України.

Зазначене означає, що марксистська теза безумовної первинності економіки, виробничих відносин як визначальних в життєдіяльності людини має поступитися людиноцентризму з його пріоритетністю прав і свобод людини та громадянина, соціальних стандартів рівня та якості життя як таких, що забезпечують, принаймні, відтворення здатності до праці в її цивілізованих формах. Економіки розвинутих країн світу є людиноцентристськими, соціально орієнтованими, що обумовлює розгляд проблематики сталого розвитку в єдності кількісних та якісних стандартів життєдіяльності людини, що формує нормативно-правову складову інституційного забезпечення сталого розвитку. Зазначене дозволяє структурні елементи сталого розвитку як контрадикторні, суперечливі розв'язувати, унормовувати на засадах пріоритетності національних інтересів, а першопочатково – виходячи із законних інтересів людини відповідно до закону звеличення її потреб. Натомість економічне зростання не може вважатися засобом забезпечення цілей сталого розвитку, адже воно не завжди корелюється з екологічними і соціальними показниками, особливо у випадках, коли людина розглядається як складова продуктивних сил – *Homo economicus*, а не, скажімо, *Homo sociales* із законодавчо визначеними показниками рівня та якості життя, що значною мірою обумовлює спорідненість нинішньої вітчизняної законодавчої практики із радянською правовою традицією, розглядом відносин міжлюдської комунікації як суспільних [2, с. 190–193]. Законодавство визначає, передусім, економічні й екологічні стандарти життєдіяльності людини відповідно до середовища її проживання – міста, села чи селища поза визначенням можливостей відновлення здатності до повноцінної праці, соціальної адаптації, інтеграції та ціледосягання. Натомість пріоритети сталого розвитку є безумовними: стан людини, її самопочуття, рівень та якість задоволення потреб, реалізація законних інтересів формують соціальне

середовище як безпечне і комфортне. У зв'язку з вищевикладеним розуміння сталого розвитку як поняття юридичної науки має виходити з пріоритетності нормативно-правового забезпечення соціального середовища життєдіяльності в єдності його кількісних та якісних ознак як екологічно безпечного соціального середовища, а не навколишнього середовища, як це інколи стверджується. Правова унормованість соціального простору на засадах пріоритетності "relation sociales" утворює Homo sociales як самодостатнього суб'єкта, який своєю діяльністю формує комфортне середовище буття людини. Це по-перше. По-друге, важливість нормативно-правового унормування соціальної складової сталого розвитку як пріоритетної обумовлюється сучасним його станом як середовища ризикогенного, що передбачає доцільність адекватних відповідей на виклики глобалізованого світу з позиції пріоритету прав і свобод Homo sociales та їх гарантій. А це означає, що країна має вибудовуватися як система сталого розвитку відповідно до самоорганізаційної здатності її народу, гарантій прав і свобод громадян і постати як єдність держави і суспільства з єдиним і неподільним соціальним і політико-правовим простором. Відповідно, досягнення цілей сталого розвитку може розглядатися як ієрархія функцій, де забезпечення потреб вищого рівня можливе за умови задоволення потреб структур нижчого рівня. При цьому базовою, відправною, найнижчою є функція адаптації, яка реалізується відповідно до завдань ціледосягання. Відповідно, функція ціледосягання є основою розгортання інтегративної функції, а інтегративна – щодо функції збереження структурного зразка та зняття напруги. Особливості функціональної взаємодії полягають у тому, що кожна з нижчих функцій є енергетичним ресурсом і потенціалом соціальних змін щодо кожної вищої, тоді як кожна вища здійснює інформаційний контроль за функціонуванням кожної нижчої. Зазначене дозволяє забезпечити динаміку сталого розвитку, рівновагу та узгодженість його складових шляхом постійного обміну матеріальними та людськими ресурсами, енергією та інформацією. Пріоритети сталого розвитку обумовлюють необхідність внесення змін до Конституції України в частині: а) забезпечення екологічно безпечного соціального середовища життєдіяльності людини; б) права людини на екологічно безпечне соціальне середовище та юридичні гарантії реалізації цього права, а також відновлення останнього у разі його порушення та притягнення винних до відповідальності. Відповідно, потребують змін і повноваження, компетенція органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище, які мають бути поширені як на їхні самоврядні, так і делеговані повноваження.

У цьому сенсі потребує розроблення механізм реалізації права людини на екологічно безпечне соціальне середовище як єдність заходів правового та організаційного характеру в частині їх практичного забезпечення, охорони та захисту. При цьому названий правовий механізм передбачає етапність становлення та утвердження засад сталого розвитку за ознаками: а) безумовного пріоритету соціальних стандартів рівня та якості життя; б) формування соціально-екологічної системи шляхом правового забезпечення цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців територіальної громади як самоврядної на засадах компліментарності (взаємодоповнення); в) поступове наближення до соціально-екологічних стандартів обґрунтованої В.І. Вернадським ноосфери як сфери розуму, в основі якої – взаємопідтримуючі потоки речовини, енергії та інформації як своєрідної методології, засобу і процесу формування безпечного соціального простору в його єдності з природою та ближнім Космосом.

Національна стратегія сталого розвитку потребує корекції в частині забезпечення процесу соціальних змін, зокрема: а) визначення та пріоритетної реалізації соціально-екологічного середовища буття українського народу; б) системного з'ясування повноважень, компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад щодо охорони та захисту права на екологічно безпечне соціальне середовище; в) правового забезпечення спільних, скоординованих і цілеорієнтованих дій держави і суспільства, регіональної влади та мешканців територіальної громади як самоврядної на засадах, скажімо, пріоритетності вимог принципу субсидіарності; г) розроблення правового механізму наближення, адаптації та інтеграції цілей і завдань сталого розвитку в Україні до правових норм і соціальних стандартів держав-членів ЄС.

Список використаних джерел

1. Доклад о развитии человека 2007/2008. Борьба с изменениями климата: человеческая солидарность в разделенном мире / пер. с англ. М. : Изд-во “Весь мир”, 2007. 321 с.
2. Недюха М. П. «Суспільні відносини» та «соціальні відносини» як поняття політико-правової науки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України* (за результатами УІ Конгресу політологів “Цивілізаційне самовизначення України наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.”. 2018. Вип. 2(94). С. 188–200.